

LLEGENDA

PER JOAQUIM SEGURA LAMIC

LEMA: De l'Empordà

LLEGENDA

Anys enrera, uns carboners de les selves que s'estenien per la comarca que va de Figueres fins a Girona, foren sorpresos i afavorits per una felicitat troballa. Quan acabaven de treure el carbó d'una enorme pila, un d'ells féu un crit que electritzà els seus companys:

—Or, or! Hi ha or! Oh, oh, mireu quin bloc n'hi ha! Or, és or! Això són unces foses... Goiteu!

Hi correueren tots. Entre el caliu del carbó hi veieren, efectivament, un bloc macís de metall fos, calent encara i monedes d'or rosegades pel foc, bé que no foses del tot, formant una massa compacta que devia pesar una colla de lliures.

Hi abocaren els càntirs de terrissa a correuita, car l'ardor mantinguda pel caliu no els permetia de palpar l'or i en sentien tots una irresistible fretura. L'aigua evaporada que en sortí, els rostí les celles, puix que la impaciència els abocava desficiosament a contemplar aquell tresor.

Fins llavors, aquells homes havien estat excel·lents companys i havien compartit de manera fraterna el soplug en la boscúria, el tabac de llurs petaques, el vi dels carretels i botiges, l'aigua dels càntirs, el foc de la barraca i el jaç, la caça i el pa; i s'havien fet mútues confidències. Ara, però, els uns es malfiaven dels altres; tots temien que els fos robada la part que de dret els corresponia d'aquella fortuna fabulosa. En els seus rostres negres de la pols del carbó, brillaven uns ulls on flamejaven les passions de la cobdícia i l'avidesa. Glatien llurs cors avalotadament i en llurs ments llampeguejaven idees de possessió, de dominació, de voluptats cobejades, mai assolides i ara a l'abast de la mà.

L'endemà, tots els pobles dels volts, Llers, Besalú, Flassà, Ciurana, Buadella i més enllà, Girona, anaren plens d'aquell fet extraordinari. Acudí gent de Figueres i d'altres poblacions, i als dos dies ja ho duïen els diaris barcelonins i s'estenia la nova per tot el món.

I tot eren càbales i comentaris. La cosa no podia ésser més clara: en algunas passada època de guerres i violències i per tal d'eludir el

perill de la ruïna amb saqueigs i registres, hom havia entaforat a l'interior d'una alzina balmada, per algun forat o esquerda, una bona mota de monedes d'or, amb la intenció de treure-les un cop passat el perill, és a dir, passades les circumstàncies de desordre. Però l'home proposa i Déu disposa. A la millor, el dipositant havia fet l'operació tant a la callada, que ningú havia arribat a flairar-ho, ni tan sols els seus familiars, i la mort sobtada havia clavat hermèticament el secret amb una tapa ben segura. Havia crescut l'alzina, el forat s'havia anat tapant naturalment i Déu sap els anys que devia fer que l'arbre s'era contagiad de l'avarícia del metall groc; fins al moment d'ésser talada la selva i destinades a produir carbó les seques de les alzines.

La història d'aqueixos diners, precedent a la troballa, aneu a llegir-la, puix que he cregut particularment interessant, sobretot a la gent de l'Empordà, la més bella contrada catalana, i veureu com no és pas semblant a com la gent la imaginava.

Veusaquí, doncs, que un dia tornaven de fira a Figueres dos homes, ja d'edat, cap a la ratlla dels seixanta anys; però trescaven com si fossin joves. L'un era el vell Pelai, renomemat rambler, conegut en aquell temps arreu de Catalunya, home àgil i fort, geniüt com ell sol i més valent i agressiu que un gos de presa. Era baix i carrat, forçut com un macip, eixut de paraules i sobri en el menjar, en el beure i en el dormir, puix que, sempre enemic d'excossos, era equilibrat en tot. Viatjava a peu, calçat amb espartenyes embetades negres i posseïa el do de caminar dies i dies sense donar mostres de cansament.

L'altre era el Noi Neró. En certes viles de Catalunya, l'hereu d'una família és anomenat «el Noi», de manera que allí, el Noi Casellas, el Noi Arnau, el Noi Avellana, equivalen a dir l'hereu Casellas, l'hereu Arnau, l'hereu Avellana. A molts, la gent els anomena tota la vida així, per vells que siguin. El Noi Neró, tot i ésser de l'edat del vell Pelai; tot i que a ell tothom li deïa Noi i al seu company tothom el tractava de vell, ja arrosegava xacres, com el reuma en una cuixa i una mica de sordesa. Per tant, ell no podia viatjar a peu com el seu company. Anava a cavall d'una aca jove que tenia més ganes de saltar i de corre que no d'anar al pas del vell Pelai.

Els dos germans tornaven de fira silenciosos, però íntimament satisfets. Havien venut una rècula d'animals comprats a França, al Poitou i n'havien tret una bella picossada d'unces. Com que els temps eren de freqüents assalts als viatgers, els dos homes havien tingut la precaució de deixar llurs cabals en dipòsit en una casa de banca, car precisament

aleshores començava d'organitzar-se el sistema bancari al país. Sabien prou bé com eren tractats els traginers i la gent de les diligències quan queien víctimes de les emboscades dels bandolers. Ara, tot el més que podrien robar-los, seria l'aca.

Una llegua darrera l'altra, ala, ala, anaven marxant els nostres animosos viatgers. El vell Pelai feia moure els dits dintre les butxaques passant comptes, imaginàriament, d'unces i dobletes. El Noi Neró somreia per sota el nas pensant en el seu fill adoptiu tan eixerit, un minyó de dotze anys, tendre i amorós com cap altre, diligent en l'estiu i anhelant de fer-se gran per tal d'ajudar a pagar-li els seus renovats esforços per fer-lo un home de profit. Ah, pobre brivall! Ell, vell i xacrós, sol, mancat de família, trobava en l'infant el caliu d'amor tan enyorat i amb això es veia compensat de tot el bé que li feia. L'estimava, l'omplia de sollicituds, li satisfesia els desigs millors, li proporcionava estudis. Ultra això, li estava fornint un dot, una bonica fortuna amb els seus negocis, amb les seves corrieres d'ací d'allà, de l'una a l'altra fira, sense témer les inclemències del temps, afrontant perills i molèsties de tota mena. Res li dolia per al pobre petit. Per ell haurien estat lleus tots els sacrificis. I tanmateix, el petit Jordi no comprenia prou bé el seu amor. Sovint li deia que no el devia estimar, puix que l'abandonava dies i setmanes. Ell l'aconhortava prometent-li que això ja estava a les acaballes. Sí, era ja hora d'acabar-ho. La seva economia quedava força arrodonida amb el bell negoci d'aquesta sortida; per tant, bé caldria pensar a deixar definitivament les seves sortides, viure a casa tranquil·lament i poder dedicar totes les hores al dolç infant. Sí, estava decidit. Aquest seria el darrer negoci, bé que de moment no en diria res al company, perquè el vell Pelai era insaciable i intentaria dissuadir-lo del seu propòsit. A estones sospitava que l'home era avar; que s'hi havia tornat de dia en dia, a còpia de guanyar unces. ¿No en tenia de sobres per a viure bé? Doncs, ¿per què en volia més encara?

Passaven per una dreuera escarpada, plena de barrancs a les vores del camí. L'aca, que fins llavors s'havia mostrat un xic esbojarrada, joganera i alegre, ara tenia un aire brúfol i s'entossudia a no voler avançar.

—Però, ¿què té aquesta, ara? —rondinà el Noi Neró—. ¿Por?... ¿Es que no tens les potes segures? Et fan basarda els cingles?

—Sí, por! Què ha de tenir por, home! Ganes de pasturar, és el que té la bèstia —opinà el vell Pelai—. Sembla mentida que amb tant de temps com fa que tractes amb animals, no encertis a conèixer llur ta-

rannà. Jo els endevino tot el que «pensen». Bé, vull dir que sé entendre tots els seus «sentiments». No sé si em vols entendre. Comprenc tots els seus «ideals»... Ui, com m'embolico, jo! Saps? Ara fa un grapat d'hores que caminem... l'animal i jo. És clar que tu no te n'adones. Com que hi vas tan ben repapat!

—Home!... Vaja unes indirectes!... Veuràs, ja baixo i tu aniràs a cavall. Jo estiraré les cames, mentrestant.

—Ah, no! És que et penses que estic cansat? Tinc bona cama i bon pulmó, gràcies a Déu. El meu avi morí als vuitant-set anys i encara es lligava a punta d'alba i era el darrer d'anar-se a colgar; el meu pare finà als noranta sis anys i mai va permetre que ningú sinó ell donés el pinso als animals. Jo, si no moro de desgràcia, crec que passaré dels cent sense haver-me atansat a la vora del foc de la llar, per fred que faci. I, quant a caminar, vine'm al darrera! Som la família més forta de l'Empordà.

—¿Vols dir que viuràs tant? ¿No tens massa geni per a això? Hi ha vegades que em fas por, de cert. De totes maneres, t'admiro i t'envejo, noi. De la nostra edat no en conec cap que tingui tant nervi com tu. Ni el teu hereu no és capaç de dominar els animals com tu els domines.

—¿El meu hereu? Pfu! ¿Què ha de dominar, si es deixa dominar per la seva dona fins a fer el ridícul? Per dominar els altres, ens hem de saber dominar nosaltres mateixos.

En aquell moment tombaven per una recolzada del camí. I de sobte, quan ja els començava d'intrigar la resistència de l'aca a seguir avant, de darrera un desmunt, de darrera uns arbres, de dintre unes bardisses sortiren onze homes armats amb trabucs i punyals, els quals apuntaren les armes de foc als seus pits i els comminaren a rendir-se i a aixecar els braços. Ells no tingueren més remei que obeïr.

—Bo! Ja hi som! Ni que fóssim gent d'upa? —exclamà, sorneguer el vell Pelai—. Però, ¿què no ho veieu que només hem anat a fira a Figueres per comprar aquesta trista mula? ...Crec que quasibé fareu pinya, minyons.

—Sí, eh? mala reïra! ¿Que potser ens prens per llanuts, amic Pelai? ¿És que som com aquells pagerols als quals endesses els teus animals nafrats? —contestà en to sarcàstic el que semblava el capità de l'escamot—. Som més astuts que tu. Prou que us vam veure passar quan sortíeu de Girona i us en anàveu a la fira de Figueres, ¿saps? Sabem

la quantitat que heu deixat al Banc Comercial i els animals que dúieu. Valtres, els qui voleu semblar tan vius i poseu els diners als maleïts bancs per tal de fer-nos la santíssima, sou el qui em feu més ràbia. Valtres teniu dret a robar, i naltres, no; valtres ho feu sense risc, i naltres afrontem els perills, reïra de bet!... Però, ¿és que has vist mai, encara, que ningú s'hagi trufat del Llampat i de la seva quadrilla?

El vell Pelai sentí un sotrac al cor. S'encengué de ràbia contra sí mateix d'haver estat tan incaut de deixar-se atrapar indefens com ocell a la trampa. En oïr el nom del capità dels bandolers, compregué que no els serie fàcil d'escapar-se ni d'eludir la paga del rescat. Es tractava del més ferotge, hàbil i cruel capità de lladres que d'anys ençà infestaven les terres catalanes. Els Mossos d'Esquadra maldaven inútilment per capturar-lo i en sortien sovint delmats per les seves emboscades. Els crims més horripilants i les tortures més monstruoses eren la famosa especialitat d'aquell bandoler. Era tal la preocupació de les autoritats per les seves repetides malifetes sempre impunes, que, finalment fou pregonat en band el cap del bandit i els de tot l'escamot. Hom prometia un premi de cent unces d'or a qui descobrís l'amagatall del Llampat; dues-centes, a qui descobrís i capturés qualsevol individu de l'escamot; tres-centes, a qui portés pres o mort dit capità, i cinc-centes a qui capturés o destruís tota la banda.

El Noi Neró era diferent del seu company. Es sentí fonament aclarat per les inevitables conseqüències previsibles d'aquell mal pas, però no es revoltava contra ningú. Més aviat culpaba el destí, que els jugava tan traïdora treta.

Ràpidament, foren amarrats de les munyques i obligats a seguir. Els bandolers anaven tots a cavall i ells hagueren d'anar a peu per entremig d'esbarzers, argelagues i escardots que els esgarrapaven peus i mans i els estripaven la roba.

—Mal llamp us parteixi! Bé en sou prou de salvatges i botxins!
—cridà el vell Pelai, congestionat per la ira—. Prou fareu, tots ple-gats, la fi del pi de Sant Baldiri! Què! Ni per cairats de la presó, no us vull! A l'Areny, ireu a raure! Ja me'n recordaré, d'això, quan us veuré penjats a la forca i sereu carn per als corbs.

Alguns dels bandolers esclafiren a riure, però el capità no s'ho prengué tan alegrement.

—Tu, Safrà; llepa-li una mica aquest rostre de gos xato, a veure si li calmaràs la sang de coralet que té.

L'anomenat Safrà despenjà el fuet de la sella i el féu petar a la cara del vell Pelai, la galta del qual quedà marcada amb una ratlla moradencia.

—Apa, a veure si prens exemple del teu company, que és més entenimentat que tu — digué el Safrà.

—Jo et juro, maleït, que si em deixeu amb vida, un dia o altre et trencaré aquest crani de simi que tens, amb les meves pròpies mans. A cops de roc, te'l trencaré! I et serà un bé, a fe de Déu, perquè altrament faries la fi d'en Bacanya, com la faran els teus companys — insistí el Pelai, fitant-li els seus ulls terribles. I ara no somniava altra cosa que veure com tots aquells vils feien aqueixa fi; poguer-los veure penjats, com el famós Plademon, més conegut pel renom de Bacanya, qui ho fou al baluard de Sant Pere, de Girona, l'any 1820, és a dir, uns anys abans. Després d'ésser esquarterat, els seus membres foren exposats als llocs on havia realitzat les pitjors malifetes.

Una nova fuetada li amaratà l'altra galta.

—Calla, Pelai! Per l'amor de Déu, calla! — li digué el seu company, amb les llàgrimes als ulls.

Un dels bandits es tregué un cigar de la petaca i el posà als llavis del Noi Neró.

—Té, vell sensat. Has demostrat que te'l mereixes. Al teu company li pots dir: a ruc tossut, no li busquis res d'astut.

Quan arribaren a l'entrada d'una boscúria, els dos presoners foren tapats d'ulls amb un drap negre i obligats a cavalcar en el lloc de dos bandits, fins que arribaren a destí. Foren introduïts a l'interior d'una cova secreta oberta en la roca viva d'un barranc i dissimulada per una tupida bardissa. Quan foren dintre, hom els destapà els ulls i el vell Pelai ho mirà tot amb viva curiositat.

—Què! Voldries saber on ets, ja ho veig. No et facis la il·lusió de trobar-te en la meva millor residència tan misteriosa. En tinc d'altres de molt millors. Aquesta és una de tantes. Els Mossos no tenen prou nas per atrapar-nos... Ara, preneu seient, que sou a *casa vostra*.

Segueren en l'únic banc que hi havia, corcat i podrit que quasi no s'aguantava i ho consideraren com una burla.

—Ara vaig a exposar-vos un pla que segurament no us plaurà tant com a naltres, vaturalmón! perquè... com que no sou de l'ofici... però que ens cal presentar a la vostra aprovació. Es allò; quan hom va a fira a cavall d'un ase, l'animal hi va amb les seves potes, però qui va

a fira és el genet. El cas és semblant. I bé, doncs; cal que escriviu una carta cadascun a les vostres famílies, en la qual els fareu saber que sou els nostres estimats hostes i que, si us volen reveure amb vida i abraçar-vos de nou, serà convenient que vagin a fer un petit dipòsit de dues-centes unces d'or en un lloc... podeu deixar en blanc un espai del paper i ja l'omplirem naltres, indicant el punt precís. Ah! i que procurin que poguem recollir tan gentil present sense ser molestats, perquè, d'altra manera... us fariem francs de tot allò dels serveis fúnebres.

I el capità es fregava les mans i tenia un aire tot mellós.

El vell Pelai es bleïa per dintre davant el cinisme del bandoler. Ara ja no creia que la seva existència pogués arribar a la longevitat dels cent anys. Sentia que la sang li circulava malament. Era fàcil que es ferís abans de venjar-se.

Els lladres dugueren paper i ploma i ho posaren damunt d'una enorme pedra que pogués servir de taula als raptats.

Aquests, resignadament, escrigueren la carta que hom els exigia. La del vell Pelai anava dirigida al seu fill. Poques cartes han estat escrites amb tanta recança com aquella. A moments, estava a punt de fer-la a trossos i afrontar la mort, preferint el sacrifici de la pròpia vida, que no lliurar el seu estimat capital que ell havia guanyat a pols de dia en dia, a aquells facinerosos.

La carta del Noi Neró no podia ésser per a ningú més que per al fill adoptiu, el petit Jordi. Ningún sinó ell podia complir l'encàrrec obligat pels bandits. Es clar que tremolava d'haver d'encomanar aital comès a l'infant, però no podia fer-ho altrament, car ell era l'únic que posseïa el secret del lloc on eren enterrats els seus diners. Per tal de prevenir l'eventualitat que li ocorregués una desgràcia en els seus viatges, no havia tingut altra solució que la de revelar-li aquest delicat secret. El minyó era sol, i durant la seva absència, s'allotjava a l'hostal i la casa llur quedava closa fins al seu retorn.

Un cop foren escrites aquestes dues cartes imposades pel capità, aquest les llegí i rellegí, desconfiat, cercant de descobrir alguna traïdora treta. Finalment, se les embutxacà i parti, seguit dels seus subordinats.

El Noi Neró s'ajassà i es disposà a dormir, mentre el seu company, més nerviós que ell, es passejava amunt i avall de la cova, com un tigre engabiati.

De sobte, quan ja s'abaltia, sentí que hom li tocava l'espatlla i aixecà el cap, ensurtat. El vell Pelai se'l mirava entre abrivat i impacient. En els seus ulls lluïa una espurna d'esperança. Se li acostà i li digué a l'orella una mica dura:

—Crec que ens han deixat sols amb aquell brètol. I és el miserable que repetidament m'ha flagellat la cara amb el fuet, llamp l'encalci!

I signava una ombra, la del bandoler que es passejava amb el trabuc penjat a l'espatlla per davant de la cova.

—Vols dir? I ca, home! Deuen jeure per ací fora —discrepà el Noi, un xic recelós del caràcter audaç del seu company.

—Et dic que no, reïra! Tinc l'orella fina i l'instint esmolat. Són tots lluny d'ací. Saps? Fan un tuf pestilent, que se sent d'un tros lluny, i tinc el nas fi. Fan pudor de viure en una llodriguera, com les guineus.

—Sí, però quan ens han assaltat, no l'has sentida pas, la pudor. Qui devia sentir-la, era l'aca.

—Ja ho crec, que l'he sentida! Però em creia que per allí rondaven porcs senglars o guilles, i així que anava a dir-ho... I bé; deixa't d'orgues; ara, el que cal, és guillar; ara, sents?... Calla... deixa'l passar —i féu una pausa fins que el bandit hagué passat—. No tens cap arma, tu? Ni un tros de ganivet?

—No, no tinc res; però, és que m'esglaïes. Què vols fer, ara? Què és el que projectes?

El vell Pelai féu un moviment com si anés a apunyegar-lo.

—Mira que n'ets de bèstia! És que et vols ajupir a perdre-ho tot? Tot allò que has guanyat en una colla d'anys d'esdernegar-te treballant com un negre! Es que no tens sang? I la dignitat, on la tens? Es clar; tu no has rebut cap fuetada a la cara, que et burxi l'esperit venjatiu. Ah, punjal! Tinc unes ganes de desfogar-me!... Però, escolta'm, vine'm ací. Tu ja comences d'arrugar-te. Què, comences! pots dir que ja ets vell. No estàs gemegant sempre de les xacres que et bleguen? Un cop vell, de què podràs refiar, si et deixes plomar per aqueixos brètols? Et quedaràs més pobre que una rata, per culpa d'ells. I, ¿què farà aquell xicot que et vas afillar? Tu i ell fareu cap a un asil, i encara, separats; tu, al dels vells, i ell al dels infants... ¡I si ets pobre, ja sabràs el que és bo! Això que t'agrada tant d'anar als mercats i fires de Figueres, de passejar-te per la riera de Galligans per la festa de Sant Baldiri; d'arribar-te a Girona i circular per la plaça del Vi, pel carrer de Ciutatans, pel Mercadal i de passar l'estona arpenjat a la barana del

Pont de Pedra damunt del riu Onyar, ja no ho tindràs a l'abast, perquè Figueres i Girona són lluny del nostre poble i no tindràs ni l'aca, ni la mula, ni el carro per a anar-hi sovint com fas ara, més per esplai que per necessitat, que prou que ho sé aquestes ciutats són la nineta del teu ull... Vaja, home, coratge! Hem de salvar els nostres béns!

Ara, l'ànima del Noi Neró vibrà d'entusiasme. Se sentí dominat pels raonaments del seu company. El qual, murri com era, li havia tocat les cordes sensibles de la seva ànima. Oh, aquest Pelai! Tot li ho sabia! I es veia que no ignorava tampoc la seva *flaca*, aquella taleia tan arrapada d'anys, d'anar pels mercats i fires a Figueres, per a viure unes hores en aquell ambient de rusc que elabora la mel millor, on tants coneguts i antics amics hi reveia; i també, baixar a la vella Girona tan seductora... Esquivà la indolència que el posseïa, si més no, pèr dues coses: per amor al fill adoptiu, i per temor al vell Pelai, deixant de banda les pròpies voluptats. Sí, sempre havia temut a aquest home viril i inconformista, alhora que l'admirava com a representant de la forta raça empordanesa, gent forta que no s'ajup a cap jou, i prou que els segles parlen per ella en aquest sentit... S'aixecà amb cautela, procurant no fer remor.

El vell Pelai s'havia anat acostant a la boca de la cova amb aire sigilós de felí.

Tot d'una, amb una agilitat que li hauria envejat un jove de vint anys, botà a fora llençant-se al coll del bandit, i engrapant-li la nou amb totes les seves forces, cridà:

—Apa, Neró! Volca'l a terra! Arrapa't a les seves potes! Així, molt bé! Ara, m'agrades! Ja el tenim a la pell! Tapa-li la boca, que no brami!

El Noi Neró secundà el seu company amb tota la seva bona voluntat, però no pas amb tanta decisió i encert, car l'home no era del mateix tremp. El dominava el nerviosisme de fer una cosa fora del seu temperament. Prou cuità a obeir. Arrapat a les cames del bandoler, el féu caure, no sense un violent esforç; però, imprudent, a la segona indicació del Pelai, posà la mà a la boca del bandit per tal d'ofegar les imprecacions que en sortien, que podien servir de crit d'alarma a l'escamot. Quan s'adonà del seu acte ineaut, ja era tard. El bandoler li havia atrapat el dit índex de la mà dreta amb les dents i li estenallava amb una força espantosa.

—Ui, ai! El lladre! Que em mossega el dit! Corre, ajuda'm a desfer-me'n, per l'amor de Déu! Ai, ui, ui, ai!...

Tots tres anaren a tomballons per terra. El vell Pelai tenia agarrotat el bandit, però aquest no cedia la seva pressió en el dit del pobre Noi Neró, el qual no podia suportar el dolor agudíssim, que li feia caure les llàgrimes fil a fil. El Pelai era fort i quan la ràbia el duia, es redoblava la seva energia. Exasperat, aconseguí agafar de terra, amb la mà que tenia lliure, un roc gros com una pinya, i, ràpid com un llamp, pataquejà furiosament la testa del bandoler, fins a deixar-lo exànime. De seguida veié que el seu company apartava la mà de la boca del bandoler. El seu panteix no el deixava parlar; però finalment digué, amb aire de triomf:

—Ja li he dit al matí que li trencaria la closca a cops de roc. Li he esberlat com una carabasa, redeu!... Ah! Veig que al cap d'avall t'ha deixat anar el dit. Ja era hora.

Mes, el Noi Neró, pàllid i tremolós, li mostrà la mà ensangrada.

—No t'ho creguis que l'hagi deixat. Me l'ha tallat en rodó. Mira, veus? Té les barres d'un caimà. El maleït!

Li faltava el dit, efectivament.

—Hem de rematar-lo! —digué, furiós, el Pelai. I agafà altra vegada el roc ple de cabells, de sang i de pell del crani del bandit.

—I no, home! —s'interposà l'altre, amb horror—. Ara ja no cal. Tindries cor, a sangs fredes? Anem, fugim. No ens barrarà el pas, sembla... Saps què? Fiquem-lo a la cova.

Arrossegaren el bandoler fins a l'interior d'aquella mena de llodri-guera i anaren per sortir... Però, de sobte, una formidable detonació somogué la caverna, la qual fou envaïda per una densa fumera... El Noi Neró se sentí aturdit, pensant, de moment, que devien haber tornat els altres bandolers; es tombà i entre el fum veié el seu company estantolat al mur.

—L'hem feta bona, company! No et deia que calia rematar-lo? Ha engegat el seu trabuc... i... em sento l'esquena destroçada. La colla haurà oït la detonació, i...

El Noi Neró, ben decidit, ara, recollí el roc que havia servit d'arma i entrà a la cova. Però, ja no calia. El criminal es trobava en els últims estertors de l'agonia i expirava en aquell moment... Li arrancà el trabuc i una cantimplora de rom que duia a la faixa i s'ho penjà a l'espatlla per si podia servir-li.

El Noi Neró, sense recordar-se de la seva ferida, es posà a examinar la del seu company. Restà horroritzat. Per l'esboranc que li havia obert

la metralla, se li veia el pulmó dret. La sang, llefiscosa i càlida, fumejava i li xopava la roba de manera que hagué d'utilitzar trossos de la pròpia camisa per rentar-li i embenar-li la ferida. Li féu beure rom de la cantimplora del bandoler i l'encoratjà amb bones paraules. Havia de fer ímprobos esforços per contenir les llàgrimes. I no les havia contingudes quan el bandoler li havia amputat el dit. ¿És que el dolor físics ens cou més que el moral? Era per culpa seva que el seu company havia estat occit, es deia, perquè en realitat, ara ja se'l veia mort. La seva pietat i el seu escrúpol d'acabar d'abatre el miserable quan ja el tenien vençut, havia provocat la tragèdia.

—No t'espantis, Pelai. Et pujaré a coll-i-bé; i prou que arribarem a una masia o altra, on seràs ben atès...

Al ferit se li anaven afluint totes les energies vitals. Una suor freda li mullava el rostre; els braços li queien pengim-penjam, els ulls se li enterbolien, el cor semblava aturar-se-li a intermitències, El Noi Neró, desesperat, impotent, amb la mà dreta roent talment hi tingués una brasa, amb una cama adolorida del reuma, hauria preferit la mort que no aquella situació espantosa. Pensà que ara es trobaven en trànsit de perdre-ho tot; la llibertat que havien volgut recobrar a ultrança; la vida, els diners i qui sap i també la seguretat dels familiars que acudissin a dipositar la quantitat d'unces exigida com a rescat, al lloc on els havia estat indicat i que ells ignoraven; puix que els bandolers, en trobar-se amb la fugida llur i amb el sentinella mort, esbravarien llurs iles amb les més ferotges represàlies i no s'accontentarien amb els diners exigits.

Intentà enfilarse a un arbre per tal de dominar, amb la vista, més extensió de terreny i veure de descobrir rastres de gent, de pastors, de caçadors, de carboners o llenyataires. Però li mancava agilitat i li sobrava el dolor de la mà i hagué de desistir. Es posà a cridar d'una banda a l'altra demanant auxili; però el silenci més absolut, aquell silenci de la boscúria, del qual formen part el fresseig del fullam i el bronzir dels insectes, embolcallà com un sudari el seu crit angoixat.

Quan s'acostà de nou al seu company, una part de la tragèdia tenia ja el seu desenllaç. El vell Pelai acabava de lliurar la seva ànima a Déu.

Li clogué els parpres, li resà unes oracions i plorant amb desconsort, prengué el camí.

Mentrestant, el petit Jordi, el fill adoptiu del Noi Neró, havia rebut la carta del seu pare, en la qual li recomanava que dugués dues-centes

unces d'or al peu de la figuera gegant del Tossalet, petita collina que emergia entre la boscúria, plena d'enderrocs d'un antic castell alarb; quantitat indispensable per al rescat del segrestat. En la carta el pare no li esmentava el vell Pelai, però el minyó, com que sabia que viatjaven junts i que eren els més grans amics, es dirigí tot seguit a casa del vell per tal de preguntar si en sabien res. El reberen amb un aire brúfol. La nora del vell Pelai li digué, malhumorada i sorruda, que allò que calia fer, i no altra cosa, era lliurar les cartes als Mossos d'Esquadra i ells prou que sabrien resoldre el cas. El fill del vell anà per parlar, per tal de posar alguna objecció al criteri de la muller, però una mirada de la dona el féu callar i acabà per assentir a tot allò que deia ella, bé que quequejant i visiblement esmaperdut.

—Però... això és com deixar que els matin! — oposà l'infant, alar-mat.

—No; això és valentia; és plantar cara als lladregots. Si ningú aflui-xés els cordons de la bossa, ni fes cabal de les amenaces d'aqueixos bergants que no respecten vides ni béns, aviat aquests procediment se n'anirien a órris, puny que els aixafi, els maleïts! ¿De què viuen, aquei-xa plaga d'assassins, sinó de la covardia de la població honrada? ¡Que se'n vagin al botavant!

En Jordi restà ers d'esbalaïment. Una fonda compassió pel pobre Pelai li amarà el cor. Havia sentit a dir de l'avidesa i l'avarícia de la nora i de la fluixedat de caràcter del fill del Pelai, qui mai s'oposava a la seva cònjugue, però no hauria cregut, si no ho hagués vist, que fossin capaços de negar uns diners que posseïen gràcies al treball d'a-quell home durant tota la seva vida, a més de la casa on vivien i de les bones vessanes de conreu que eren l'enveja de tots els terrassans veïns, quan amb ells es tractava de salvar-li la vida.

—Estem ben resolts a no donar els diners per al rescat —insistí la dona, quan l'infant els pregà de nou—. Ni un cèntim! Els nostres di-ners no són per engreixar les feres. Si que la faríem bona!

—Bé, doncs; jo us demano que no en digueu res a ningú, de tot això, i que no ho feu saber als Mossos. Portaré l'or que demanen; el del pare i el del vell Pelai; de moment, ho donarem tot nosaltres, i després ja s'arranjaran ells dos. Jo mateix hi aniré.

Li feren moltes reflexions, però no aconseguiren dissuadir-lo. Final-ment, accediren a esperar el resultat de la gestió i a diferir la denún-cia, comproment-se a mantenir el secret de la terrible aventura.

Aquell vespre, el fill del vell Pelai acudí, d'amagat de la seva dona, a casa d'en Jordi i li lliurà deu lliures per tal de contribuir a alliberar el seu pare. No disposava, digué, de cap més diner.

Després, el vailet se n'anà a l'hort, i al clar de lluna, amb l'aixada descolgà la gerra de les unces del seu pare. Anà comptant-les fins a quatre-centes i les ficà en dos saquets de lona posats dintre la sàrria de l'ase. S'assegurà que les cordes la subjectessin bé, posà un pa i una llonganissa a l'alforja i partí quan totjust llustrejava. Pel camí, anà reflexionant i trobà consol en la idea que dintre la gerra enterrada hi havien quedat més unces de les que havia tret, potser el doble.

A mig matí arribà a albirar el Tossalet, però es trobava encara a una distància considerable. Penetrà en el bosc per a fer més drecera i ensems per trobar un recer, una font on poder reposar una estona i fer resspó. Com que la font no apareixia, deixà l'ase amagat entre unes bardisses i lligat a un arbre i se n'anà a recórrer el bosc en tots sentits.

Feia estona que caminava, quan, de sobte hagué de recolzar-se a la soca d'un arbre. Allà, a deu passos de distància hi havia un home estès en un llit d'herba. Estava massa rígid per a poder-lo creure dorment. S'hi acostà, tremolós i emocionat, sentint una opressió al cor i un pànic inenarrable... Reconegué el vell Pelai; li veié el rostre amb els verdancs que el fuet del Safrà li havia marcat. S'ajupí per tal d'examinar el seu cos i veié un doll de sang que li traspuava per la roba. Cercà, adalerat i amb angoixa, temorós de trobar allò que cercava: un altre cadàver... I respirà quan s'hagué assegurat que no n'hi havia cap més. Encara hi havia esperança.

Es posà a meditar, preguntant-se què devia haver succeït. Tal vegada els bandolers volien percebre els diners del rescat després d'haver assassinat els presoners. Què faria, ara? Havent estat assassinat el vell Pelai, hauria de pagar rescat també per a ell? I si no en pagava, ¿volrien alliberar l'altre segrestat? Ah, però, és que ell podia desentendre's del vell Pelai; podia dir (no sabia mentir i segurament que no metiria) que només s'havia preocupat del seu pare. ¿I què més lògic que això?... Tanmateix, es recordà dels diners que duia per pagar el rescat dels dos homes. Resolgué amagar-los tots, i era tan lluny el seu intent de mentir, que no els posaria pas separats. Volia eludir el risc que el robessin i matessin el vell. Cercà un amagatall i després de moltes recerques en trobà un d'immillorable: una soca d'alzina amb un forat dissimulat per una massa de fullam i brossa. Hi ficà els sacs

amb les unces i es fixà amb tota atenció en el lloc on estava enclavat l'arbre, per tal de poder-lo retrobar quan es presentés el cas.

De seguida es dirigí, amb l'ase, vers el Tossalet, on arribà aviat. Amb tota parsimònia, signe de la seva serenitat, descavalcà i anà a seure a l'ombra de la gran figuera. Va treure la vianda i es posà a menjar amb poca gana, car tenia l'esperit deprimit per la pena de la mort del Pelai i per negres pressentiments.

No feia encara mitja hora que s'esperava, quan de sobte oí un trepig i es trobà voltat de quatre facinerosos que li acaraven llurs trabucs.

—Hola, minyó! Què vens a fer-hi, ací? La berenada?

—No. Vinc a... a rescatar el meu pare, el Noi Neró, que va escriure aquesta carta. Si me'l porteu, us donaré les unces que voleu.

—Sí? I on són les unces?

—No gaire lluny. Són amagades. Les tindreu així que hagi abraçat el pare.

El Llambat se'l mirà amb desconfiança.

—I les de l'altre, del Pelai?

En Jordi estigué a punt de declarar la seva tràgica descoberta. No ho cregué prudent.

—Aquesta carta només parla del meu pare. De l'altre... jo no en tinc de fer res. Jo només penso en el pare.

El bandit medità un instant. Després es girà a un dels seus homes i li digué, autoritari:

—Tu, Nyèbit; vés a cercar el Noi Neró.

Passà cosa de mitja hora i finalment arribà el bandoler anomenat Nyèbit. De lluny, va fer un signe al capità, el qual hi acudí. El minyó oí un seguit de renecs esgarrifosos de llavis del Llambat i a la poca estona el tingué allí, alterat i nerviós.

—Veuràs, xicot. Caldrà que ens donis les unces abans que tot... si és que les tens i no pretens ensarronar-nos.

—Les unces les tinc, i ben a prop d'ací, ja ho he dit abans i jo no tinc la costum de mentir. Però vull veure el pare, abans de donar-vos-les. I, mireu; no en tinc dues-centes, sinó el doble; i us les donaré totes si em porteu el Noi Neró. Porteu-me el pare, porteu-lo!

—Mira, xicot; no siguis tossut, perquè hi perdràs. Naltres tenim maneres de fer cantar els muts. Tu no saps el que t'espera si t'obstines a negar els diners que et demanem tan cortesment.

—Què us costa de portar-me el pare, si és que no l'heu assassinat?

—Bé, doncs; vaig a confessar-te la veritat, que no ens deshonra gens i sé que te'n sabràs fer el càrrec. El Noi Neró i el vell Pelai ens han fugit i no saben on rauen; però els caçarem si no rebem els diners del rescat, mal llamp els parteixi! Ja ho crec que els caçarem!... Els teníem presoners i els vigilava un dels nostres; però han matat el sentinella esberlant-li el cap a cops de roc i s'han fet escàpols. La veritat és que quan els encalçarem els afusellarem encontinent. Aquell vell Pelai, val a dir que és tot un home i ha complert el que va prometre: que trencaria el cap del Safrà. Ah, quan l'arreplegui de nou!... Tu, però, no hi tens cap culpa i has complert com els bons. Dona'ns les unces i podràs anar amb el teu pare allà on sigui.

En Jordi no s'ho cregué. Havia vist mort el vell Pelai i el bandit no en deia res; per tant, mentia. Li semblà una terrible burla la frase última del bandoler; àdhuc li semblà que havia recalcat les paraules *allà on sigui*, per tal de poder-les-hi repetir després, quan ja tingués les unces i volgués justificar la seva conducta de fer-lo assassinar a ell com devien haver assassinat els dos presoners. «Compleixo la meua paraula —li diria—. Ara ja tinc l'or i et dic que aviat seràs a prop del teu pare, que es troba a l'altre barri.» ¿No eren aquests els procediments del Llambat?

—Mireu; jo no ho sé dir com els homes, però ho sé fer com ells: us dic que no em doblegareu! Vull veure el pare, i estic segur que no l'heu mort i que me'l portareu; però, si no me'l porteu, ja no tindrè aquesta seguretat. Vós, en el meu lloc, faríeu igual que jo; puix que si jo no tinc res d'enze, vós tampoc. Potser quan hauré vist el pare ens matareu a tots dos, però l'hauré vist, el tindrè altre cop i no us haureu burlat de mi. A més, el pare veurà que he fet el que devia, per salvar-li la vida.

El Llambat picà de peus a terra, rabiós.

—Per qui em prens, bordegàs? ¿No saps que en això del segrest i del rescat un bandoler no pot mentir, per sanguinari que sigui? ¿Et creus que té més cura el comerciant a mantenir el seu crèdit que el bandoler a conservar el seu bon nom de lleialtat en aquests afers? Aquests et poden respondre que l'única vegada que un home m'ha insultat a la cara impunement, impunement, tinga-ho entès! ha estat en ocasió de sentir-me lligat per un compromís, per una paraula donada que m'obligava a respectar-li la vida i, per tant, em privava de castigar amb la mort la seva injúria.

En Jordi medità un instant. Pensà que, o el bandoler sabia fingir admirablement, o deia la veritat. Mes, ell no oblidava la pròpia flaca principal, per la qual era més vulnerable, més fàcil d'ésser enganyat: la seva condició d'infant. Amb el recel cercava d'immunitzar-se d'aquest perill.

—No estic pas obligat a cedir a les vostres paraules. Vull proves. Heu dit que els vostres presoners, en fugir, mataren el sentinella que els vigalava. Doncs, mostreu-mé el sentinella mort i us creuré i llavors us donaré les unces.

—Àngela, noi! No tens un pèl de ruc i et felicito. Tu, Nyèbit; i tu, Nen, aneu a la cova del Bac i porteu-me el cadàver del Safrà. Jo no em mouré d'ací; no fos cas que després diguessis que jo mateix he liquidat un dels meus homes per tal de mostrar-te'l de cos present i poder cobrar les unces. Ets tan desconfiat!

A en Jordi li cridà l'atenció aquesta eventualitat exposada pel lladre i volgué prevenir-se d'un possible engany.

—I per què anar-lo a buscar? No seria millor que em portessiu a mi a la cova?

—Ah, també tens raó, xicot! M'és ben igual. Ja hi estem anant.

Feren camí i al final de la ruta entraren a la cova on havien estat reclosos el vell Pelai i el Noi Neró. Una exclamació d'espant i de sorpresa eixí dels llavis del Nyèbit en veure que el cadàver del Safrà havia desaparegut.

—Ens l'han robat — cridà.

El Llambat i amb ell els altres bandolers cuitaren a preparar els trabucs, tement una emboscada.

—Ens cal fugir d'ací a tota pressa! Apa! Fora d'ací! I vigileu abans de sortir, que no us eixampin! Vinga, a tot córrer! —manà el Llambat, llambregant pels volts, nerviós i suspicàç—. Tu, Nen, ens guardaràs l'esquena i avisaràs si veus perill.

Seguiren per una nova ruta de barrancs, a pas d'isard. A en Jordi li lligaren un drap negre als ulls i un dels bandits se'l carregà a l'espatlla com si fos un sac de blat. Quan arribaren a lloc i hom destapà els ulls del noi, es trobaven en un recinte subterrani ben vast, moblat de rústegues, però sòlides cadires i una ampla taula de noguera. Hi havia una pila de caixes i barrils plens en un racó; sacs oberts, mostrant el seu negre contingut. Sentí olor de pólvora i endevinà que també les caixes i els barrils n'eren plens. En veure aquella cova tan pro-

funda, oberta i ampliada en el cor de la roca, s'explicà les dificultats amb què topaven els Mossos d'Esquadra per descobrir i capturar l'es-camot del Llampat.

Aquest es dirigí al noi, ara amb un aire expeditiu :

—Bé, marrec; això s'ha d'acabar. Els fugitius ens segueixen els pas-sos de prop, acompanyats, segurament, dels Mossos d'Esquadra. Es veu que s'han endut la carcassa del Safrà, i fa de Déu, no sé per què! I vet aquí que no et podem mostrar la cara que feia després de di-nyar-la. Ara, el que volem, són les unces, i s'ha acabat! ¿On les tens amagades? Cal que cantis, sents? I si em vols creure a mi, que et vull bé, no et facis pregar gaire.

En Jordi estava desesperat. Tenia el convenciment que els bandits es valien d'una argúcia premeditada per a arrancar-li els diners del rescat, després que havien assassinat els captius. Per tant, ja no li resta-va cap esperança de reveure el seu pare estimadíssim. Ara el plorava, creient-lo mort. Sí, la mateixa fi que havia fet el vell Pelai, devia ha-ver-la feta el Noi Neró. I ara els bergants cobejaven llurs cabals. Ho veia tot ben clar: el vell Pelai, amb el seu geni característic, els havia llançat al rostre els dicteris més escaients i merescuts; els havia escupit i menyspreat, i, potser en un acte impulsiu, qualsevol bandit —segura-ment el Safrà, el qual havia rebut després el càstig de mà del capità— havia disparat el seu trabuc contra els dos vells indefensos. I ell havia de premiar el doble crim? Ah, no, no! Mai! Abans, morir!

—És que no vols cantar? Bé cantaràs prou, maleïtsiga la sang que t'aguanta! A veure, descalceu-lo.

Mentre un dels bandits descalçava el noi i li lligava les cames, un altre portava un braser encés amb una bona pila de carbó d'alzina i el deixava a terra, en mig de la cova.

Entrà el Nen i es dirigí al capità.

—Què hi ha de nou? —li preguntà aquest.

—Res. No ens ha seguit ningú.

—Encara ets a temps de salvar-te de la graella, xicot —digué el Llampat—. Si prefereixes les unces a estalviar-te unes cremades ben enutjoses que et poden deixar esguerrat, per a sempre, em cal adver-tir-te que les cremades seran teves, però les unces, no... Ja podeu co-mençar. Veurem si aguanta gaire.

En Jordi sentí l'horrible turment del foc als peus i no pogué reprimir un crit esgarriós i un plor desesperat.

—Oh! Ui! Ai! Déu meu!... Lladre! Botxí! Criminal!...

—Canta igual que el vell ...digué el Nyèbit.... Quan els cou el mal, reneguen com els ratpenats. Però la cançó que volem oir no és pas aquesta.

El pobre minyó, en oir l'allusió al vell, es refermà en les seves suposicions de què el mal geni del vell Pelai o la indignació del Noi Neró havien provocat llur assassinat. Llambregà desesperadament al seu voltant i una idea li travessà el magí. Es disposà a posar-la a la pràctica. Mentalment digué les seves oracions i demanà a Déu que li perdonés allò que anava a fer; però, tota vegada que així com així també moriria a mans d'aquells vils, ho faria en defensa pròpia. Pensà encara en salvar en darrer extrem les ànimes dels botxins que el torturaven:

—Això que feu amb mi, Déu us ho castigarà. Cal que cuiteu a fer repàs de consciència, puix que us trobeu a frec de morir. Teniu només que uns segons per demanar perdó a Déu dels vostres pecats. Aneu a morir! Penseu en això! No us queden més que uns moments de vida! Penediu-vos!

El Llambat va riure escandalosament; altres cregueren que el minyó s'havia tornat boig; però n'hi hagué més d'un que s'encongí visiblement de terror, fonament impressionats.

I, de sobte, el minyó arronçà les cames, les hi donà impuls violent i amb els peus nafrats pegà tan fort com li fou possible a la mena de braser que contenia el foc, de manera que l'estre saltà en direcció a les caixes i sacs de municions. Havia vist per terra un reguer de pólvora escampada de mica en mica cada vegada que hom anava a proveir-se'n. El carbó, encès i abrasat, s'escampà i alçà milers d'espurnes; aquestes i les brases prengueren en uns granets de pólvora, la qual seguí ràpidament encenent-se, propagant-se com l'acció d'un llamp; els bandolers, tots deu, s'adonaren del perill i es llançaren tots damunt del foc, renegant i empentejant-se; mes, no havien estat prou ràpides i, a més, es feien nosa ells amb ells. I, de sobte, una explosió horribilíssima, abracadabrant somogué la terra de tota una llegua a la rodona. Saltaren per l'espai enormes blocs de roca projectats en tots sentits per la força de la gran quantitat de pólvora emmagatzemada i constrenyida, i el Llambat i els seus homes, i també el pobre Jordi, quedaren destroçats i sepultats a dintre el soterrani.

Unes hores més tard acudiren al lloc de l'explosió una munió de

camperols de la rodalia i més enllà els Mossos d'Esquadra, acompanyats del Noi Neró, el quals ja havien recorregut muntanyes i bosquíries cercant l'escamot del Llambat i el rastre del malanguanyat Jordi, després d'haver recollit els cossos del vell Pelai en el bosc i el del Safrà dintre la cova del Bac, sense sospitar que els bandolers havien de tornar-hi a no tardar.

Immediatament, hom procedí a obrir excavacions, les quals duraren uns dies, fins que foren extretes les despulles mortals del pobre infant heroic i dels bandits.

Foren cercades inútilment les quatre-centes unces del rescat. Molts anys després havien d'ésser trobades per uns carboners, foses pel foc d'una pila de carbó i convertides en una massa compacta en ésser carbonada l'alzina que les guardava avarament.

I veus aquí narrada, estimats lectors, la troballa, anys enrera, d'aquell bloc macís d'or, per uns carboners dintre una pila de carbó d'alzina, en una de les grans bosquíries de la comarca incomparable de l'Empordà.